

Pendul 31 Mayıs

Emin Reşah

2020-05-30 23:12:48+0300

Öfkeli tarihçi bir önceki sarkaçta tarih hakkında yaptığım ileri geri konuşmaya cevap vermiş. *Eskiden olsaydı, tabii ki tarih edebiyatın bir parçası kabul edilecekti* diyor.

Ne dediğini bence tam olarak kendisinden dinlemeliyiz.

19. Yüzyıldan önce yaşıyor olsaydık, -bırakın dört cümlelik yazınıza itiraz etmeyi,- ve edebiyatla tarih arasında bir ayrım gözetebilecek olsaydık, olsa olsa “ön görü” sahibi sayılırdık. Edebiyatın da tarihin de en nihayetinde “bir anlatı” olması, ikisinin metod ve kaynaklarının farklılığını gözünüzde değersizleştiriyor. Sonuç ve işlev odaklılığımız dolayısıyla şu soruyu soruyorsunuz yazınız boyunca: “neden hikayeye ihtiyaç duyuyoruz?”

Daha belirginleştirecek olursak bence asıl sorunuz “gerçekliğini kendimizin atfettiği hikayeleri neden “bilemiyoruz” da onlara “inanıyoruz?”

Tarihçi bu günden belli bir zaman dilimine baktığı zaman hakikati bilemeyeceğini ve anlatamayacağını kabul eder; ancak uğraştığı şey; o çerçeveyi tarihi olgulara dayanan çeşitli olaylarla doldurmak ve bilemeyeceğini baştan kabul ettiği çerçeveye (hakikate) dair tasarımlarda bulunmaktır. Sizin canınızı sıkan mesele, bu tasarımlar içinden tercih yapmak zorunda hissetmeniz ve tercihte bulunmanın doğası gereği seçilen hikayelerin objektiflikten uzaklığı. Bu mesele de sizi tekrardan “inanç” mı “bilmek” mi ikilemine sürüklüyor gibi gözüküyor. En nihayetinde ihtiyacımız olan “inanmak istediğimiz bir hikayeyse sadece; Tolkien’in Köprülü’den farkı nedir?” diye soruyorsunuz. Denklemi böyle kurunca, hak vermemek elde değil doğrusu. Ancak indirgemeci davrandığınızın farkındasınızdır umarım. Tabii ki böyle davranabilirsiniz amacınız eğlenmek ve eğlendirmek olabilir. Bunun dışında işaret ettiğiniz, gerçek/hakikat/tarihin kurgusallığı meseleleri tarih felsefesi için de önemli tartışmaların yürütüldüğü bir alan. Ama asıl tartıştığımız noktanın, tarih felsefesi değil; “neden bilemiyoruz da illa inanmak zorunda kalıyoruz” meselesi olduğunu düşündüğüm için tartışmanın

ekseni kayıyor diye düşünüyorum.

*Neden hikayeye ihtiyaç duyuyoruz?” diye mi soruyorsun?

Aslında bu belli, neden hikayeye ihtiyaç duyduğumuz. İnsanın *bilişsel* cihazları boşluk kabul etmiyor, zihnimiz bir şekilde boşlukları doldurmaya ayarlı. Bunun ne kadar iyi, ne kadar kötü olduğu tartışması ayrı ama insan zihni bir hikaye boyunca ilerlemediğinde kendini eksik hissediyor. Bütün *anlam arayışı* da aslında bir hikaye arayışı.

Yine de Tarih’in edebiyatın bir parçası olduğu doğruysa da, edebiyat bugünkü edebiyat değildi, herhalde. Eskinin edebiyatı başka bir edebiyat, roman kavramı yok, hikaye değil kıssa var ve bunlar da hep *hedefe odaklı*. Şiir bile didaktik veya epik, çünkü bunların da bir *işlevi* olması bekleniyor. Bu da herhalde *teksir* aracının el yazısı olmasından. Bir roman yazıp, bunun el yazısıyla çoğaltılmasını beklemek imkansız. Roman matbaayla ortaya çıkmış bir tür.

Evet. Eskiden Tarih edebiyata *mündemiç* kabul edilebilir ama edebiyatın da şimdikinden daha fazla bir ciddiyet ve *gerçeklik* iddiası var. Siyasetnameler de edebiyat mesela, ahlaka ilişkin eserler de edebiyat. Modern zamanlarda edebiyat *ben artık temelde kurmaca ve lirik şiirle meşgulüm* dedikten sonra Tarih ve diğer sosyal *bilimler* de *hakikati* aramak gibi bir vazife edinmiş. Benim sorduğum bu vazifeyi ne kadar yerine getirdikleri ve benim gibi bu işten anlamayan tarih (veya sosyoloji, psikoloji, ekonomi) *tüketicisine* sundukları bilginin ne kadar *doğru* olduğu. Eğer bu doğruluk (veya yorumdaki *hakikat*) iddiasını ortadan kaldırırsak, *bu bilimler sadece anlatı sunuyor ve gerçekte bir hakikat iddiasında değiller* diyorsak, bunu en azından daha kalın harflerle yazmamız gerekir. Ben bir tarih metni okuduğumda, diyelim *Yıldırım Bayezid intihar mı etti?* sorusunun cevabına dair olduğunu, tarihin de *geçmişte olan olayları anlattığını düşünerek* okuyorum. Ancak biz post-truth (hakikat-sonrası) devrinin insanları olarak anlatının her şeyi kuşatıp, gerçeği çürüttüğü bir çağda yaşıyoruz ve gördüğüm kadarıyla Tarih bilimi de bundan nasibini almış.

Tarih bir bilim mi, sorusuna geliyor aslında senin söylediğin.

Bence de öyle bir problem var. Zihnim bilim deyince Fizik gibi, Matematik gibi, Kimya gibi veya Bilgisayar Bilimi gibi tekrar edilebilir, deneylerle veya mantıkla inşa edilebilir, yanlışlanabilir teoriler üzerine kurulu bir bilgi kümesi bekliyor. Bu bilimlerin de söylediği *her şey* hakikat mi? 19. yüzyıl Fizik’i çeşitli deneysel çelişkileri açıklamak için *ether/esir* adında, ışığın yayılmasına yarayan bir maddeden bahsediyordu, ihtimal hesaplarının dahi çocuğu Pascal, sıfırdan küçük sayıların varlığına itibar etmiyordu veya bugün de Kuantum Fizik’inin değişik yorumları birbiriyle çelişiyor görünüyor. Yine de bu alanlarda çalışan bir bilimadamı, ürettiği bilgi yanlışlanabilir olduğu için, birisi kalkıp tezlerini *yanlışladığında* tezini değiştirebiliyor. Gördüğüm kadarıyla bu Tarih gibi sosyal bilimlerde pek de rastlanan bir durum değil. Evvela zaten *anlatı* dediğimiz şeyi yanlışlayamayız. Hikayenin nesini yanlışlayabilirsin? İkincisi bu çeşit bilgi tekrarlanabilir deneye dayanmaz. En iyi ihtimalle istatistik yapıyorlar Psikoloji’de falan, onların teknik olarak ne kadar sıhhatli olduğu tartışılır.

Konuyu çok dağıtmasak?

Buradaki meselemi anlatmaya çalışıyorum. Ben Tarih'i bilim olarak görmek isteyen ve söylediklerine itibar etmek isteyen biriyim. Ancak Tarih okudukça, aslında *Tarih* diye yegane bir bilimden bahsedilemediğini farkediyorum. Ortada neredeyse *açık büfe* denebilecek bir *Tarih sofrası* var, canımız neyi çekiyorsa ondan yiyoruz.

Yeganelik arıyorsun ama bulamıyorsun? Anlatılar arasında tercih yapmak zorunda kaldığında *indirgemeci* olduğunu söylüyor öfkeli hanım.

Gerçek hakkında yeganelik kaygımız yoksa, bunun *kurmacadan* ayrılabilceğini sanmıyorum. Sosyal *bilim* denen konular temelde insanı ele alıyorlar ve bir defa insan *tekrar edilebilir* değil, *deneye* tabi tutulamıyor, hayat bir defa ileriye doğru yaşanıyor ve durdurup, *haydi bu hayatı bir de şu şartlarda yaşayalım* diyemiyoruz. İnsanı konu edinen *alanların* da bilimsel olmaya zorlaması belki asıl mesele. Ben buradaki *bilimsellik* iddiasından vazgeçip, *bizim sosyolojimiz bize, sizin sosyolojiniz size* veya *bizim anlatımız bizden sorulur ve amaç zaten bizim olmasıdır* gibi bir bakışın daha dürüst olduğu kanaatindeyim.

Ortak bir zemin, bir çerçeve, bir yöntem hiç mi mümkün değil?

Belki mümkündür ancak şu anki haliyle *bilim* etiketi yapıştırılmış ideolojik mücadele gibi duruyor *sosyal bilim* denen konular.

Sosyal bilim bir oksimorondur, sosyalse bilim değildir, bilimse sosyal değildir... diyordun bir ara.

Evet, düşündükçe bu konudan çıkışın aslında *bilimsellik* yaftasını bir kenara bırakmak olduğunu görüyorum. Bunlar *boş* disiplinler değil, ürettikleri bilgi de anlamsız, yersiz, geçersiz, faydasız değil, ancak *bilim* de değil. Bilim olmaya zorlayınca bir *gerçek* arayışı merkeze oturuyor ve benim gibiler, *ee, nerede bu gerçek* demeye başlıyor. Bunun yerine *biz model kurarız, anlatı oluşturur, bunların malzemesini de günümüzden veya geçmişten alırız, bunların tek/değişmez gerçek olduğunu iddia etmeyiz* demek daha uygun olurdu. Ama o zaman *bilim* gibi saygın bir etiketi de bir kenara bırakmak gerekirdi. Asıl hoşuma gitmeyen şey Doğan görünümlü Şahin benzeri bir *bilim görünümlü bilgi kümesi* olmaları.

İlim diyorlar mesela?

Sosyal Bilgi Disiplinleri desek daha iyi. Sosyoloji'ye *ilim* diyen, Fizik'e de *ilim* diyor sonra, o da karışıyor.

Yine de usul olarak *bilime* günlük hayattan daha yakın oldukları söylenebilir. O kadar da boş bir iddia değil.

Sosyoloji'ye adını veren Comte, Pozitivizm'in de babası sayılır. Yani bir yandan amaçlananın *bilimsellik* olduğunu inkar edemiyorum, yine de şu yüz-yüzelli yıllık gelişimine baktığımızda Sosyoloji bize net, sarıh, böyle uzun uzadıya tefsir etmek gerekmeyen ne sundu? Hayatımız boyunca okuyacağımız kitaplar sundu ama ben Sosyoloji'den bir şey anlayıp, diyelim, gelecek on yıla dair benden

daha iyi tahminler yürüten kimseyi görmedim. *Geçmişe bakıp* model kurmak anlamsız değilse de çok zor da değil, Türkiye'nin on yıl sonraki sosyal durumu nasıl olur, din devlet işlerinde, gençlerin dünyaya bakışında ne gibi değişimler olur, bugünden görebiliyor musun? Arada bir anket yapıp, bunlara pasta grafiği çizmekle *bilim* olmuyor. Ortada tahmin yoksa bilim de yok ama bunu yüksek sesle söyleyince kızıyorlar.

Bunun Tarih'le ne alakası var?

Tarih'in *tahmin* gibi bir iddiası bile yok. Bu açıdan da bilimsellik isnadı zayıflıyor.

Tekerrür ediyor diyorlar ama, nasıl tekerrür ettiğini bulursan tahmin de yürütebilirsin bence.

Tarih değil de, tarihçiler tekerrür ediyor daha çok.